

Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi

MAKALE

<http://dergipark.gov.tr/itbhssj>

Erciş'te Bicek Geleneği ve Bicek Manileri

İsmail ABALI¹

Anahtar Kelimeler:

1. Erciş
2. Bicek geleneği
3. Mani
4. Hidrellez
5. Halk inanışları

Özet

Hangi inanç sistemine dâhil olursa olsun insanoğlu, sürekli kaderini değiştirmeye çalışmış ve bununla ilgili tarih boyunca birçok uygulama geliştirmiştir. Din, tarihsel geçmiş, coğrafya, ortak bilinç, etnik köken ve toplumsal yapı gibi pek çok etmene bağlı olarak çeşitlenen bu uygulamalar; geçiş törenleri, dini törenler, kutlamalar ve bayramlar gibi sosyal ortamlarda da tezahür edebilmektedir. Kaderi değiştirme olgusu bağlamında ele alabileceğimiz bu uygulamalardan biri olan “baht açma” pratiklerinin bir kısmı da Hidrellez bayramında ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı, geleneksel adı “Bicek” olan ve Erciş yöresinde canlı bir şekilde yaşayan kısmet açma uygulamalarının tespit edilmesidir. Öncelikle Erciş’in genel yönlerinin tanıtıldığı ve folkloru ile ilgili bilgilerin verildiği bu çalışmada, ayrıca, tarafımızca yöre halkından derlenen “Bicek” geleneği daha önce yapılmış araştırmalarla karşılaştırılmış ve kaynak kişilerden tespit edilen Bicek manileri, yöre ağızıyla aktarılmıştır.

GİRİŞ

Genel Yönleriyle Erciş

Adını bir görüşe göre Urartu kralı II. Arğişti'den, başka bir görüşe göre ise Arzaşkun ya da Arissa'dan aldığı (Koşar, 2008, s. 101) savunulan Erciş'in tarihi, Urartular dönemine dek uzanmaktadır. M. Ö. 900'lü yıllarda Urartular tarafından kurulduğu sanılan Erciş yine aynı uygarlık tarafından başkentleri Tuşba (Van) ile birlikte bölgenin önemli ticari ve siyasi merkezlerinden biri haline getirilmiş ve sonraki dönemlerde diğer medeniyetlerin ilgisini çekmeye başlamasıyla birlikte

Medler, Persler ve Romalılar tarafından kuşatılmıştır. Erciş dönem dönem bu devletlerin hâkimiyetine girmiş ve çoğu kez tahrip edilmiştir. Roma hâkimiyetinden sonra Sasani ve Bizans egemenliğinde kalan Erciş, M. S. 640 yılında Araplar tarafından İslam topraklarına dâhil edilmiş; kimi dönemlerde Ermeni krallıklarına ve gücünü geri kazanan Bizanslılara tabi olmuştur. Selçuklular döneminde ise Türk topraklarına katılarak kadim Türk şehirlerinden biri haline gelmiştir. Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey tarafından kısmen fethedilen ve Malazgirt Savaşı ile tamamen Selçuklu toprağı olan Erciş, bölgenin en önemli merkezlerinden biri haline

¹ Yrd. Doç.Dr. İğdir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ismail.abali@igdir.edu.tr

gelmiş; fakat Moğol akınları, depremler ve Van gölünün yükselmesi gibi doğal afetler yüzünden şehir bugünkü yerleşim alanına taşınmak zorunda kalmıştır (Albayrak, 2006, ss. 7-12).

Erciş tarihinin en önemli devri Karakoyunlular dönemine rastlamaktadır. XIV. yüzyılda Karakoyunlu devletinin başkentliğini yapan Erciş, bir süre Timur devletinin işgaline maruz kalmış ve daha sonra Akkoyunlular ile Safevi devletinin egemenliğine girmiştir. 1514'te yapılan Çaldıran Savaşı ile Osmanlı devletinin sınırlarına dâhil olan Erciş, I. Dünya Savaşı sırasında bir süre Ermenilerin işgaline maruz kalsa da 1 Nisan 1918'de tekrar Türklerin eline geçmiştir (Albayrak, 2006, ss. 13-14).

Tarih boyunca onlarca medeniyetin ilgi odağı olan Erciş; tabiat güzellikleri, iklimi, bitki örtüsü ve fiziki yapısıyla Doğu Anadolu'nun güzide şehirlerinden biridir. Erciş, idari yönden Van iline bağlıdır ve Van gölünün kuzeyinde, Süphan dağının eteğinde ve verimli Erciş ovasının üzerinde kurulmuştur. Karasal iklim kuşağında yer almasına karşın Erciş, Van gölü ile kuzeyini saran yüksek dağlar sayesinde ılıman bir iklime sahiptir. Bu sebeple Erciş, yeşilliklerle kaplı, insanların tarım ve hayvancılık yapabileceği olanaklara sahip bir yerleşim yeri özelliği taşımaktadır. Verimli toprak yapısıyla ovalarında üzüm, elma, patates başta olmak üzere pek çok ürün yetiştirilebilen Erciş, dünyada sadece Van gölünde bulunan inci kefali balık türüne de ev sahipliği yapmaktadır. Erciş, 200 bine yaklaşan toplam nüfusuyla bölgenin önemli merkezlerinden biri olma yolunda hızla ilerlemekte; tarım ve hayvancılığın yanı sıra gelişmeye başlayan endüstrisi ve zengin yer altı kaynakları ile de bulunduğu bölgenin aksine sürekli göç almaktadır.

Erciş Folkloru

Sadece tarihi ve coğrafi konumuyla değil kültürel değerleriyle de Doğu Anadolu'nun merkezi yerleşim yerlerinden biri olan Erciş'te akla gelen en önemli değer, şüphesiz, Ercişli Emrah'tır. XVII. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen ve koşma, destan, semai türlerinde şiir söyleyen Ercişli Emrah, şiirlerinin tamamını hece ölçüsüyle oluşturmuştur. Ercişli Emrah'ın Karakoyunlu âşıklarından olduğu ve hakkındaki tüm bilgilerin Ercişli Emrah ile Selbihan Hikâyesi'nden elde edildiği bilinmektedir (Sakaoğlu&Alptekin, 2006, s. 47). Kültürel değerlerine önem veren Erciş halkı da Ercişli Emrah'ın hatırasına sahip çıkmakta; onun ve Selbihan'ın adını okul, sokak, cami, çeşme ve külliyelerde bugüne dek yaşatmaktadır. Hatta araştırmamızın konusu olan bicek oyunu da kızlar tarafından çoğunlukla Emrah ile Selbihan'ın aşk hikâyesinin geçtiği mekânlarda oynanmaktadır.

Ercişli Emrah'tan başka Âşık Hayreti, Kasımbağlı Âşık Hakkı, şık Davut Telli, Âşık Emin Telli, Âşık Ahmet Poyrazoğlu, Âşık Ömer Poyrazoğlu, Âşık Kahraman Dursun ve Âşık Hadi Kaya adlı halk ozanları da Erciş'in önemli değerlerindedir. Ramazan eğlenceleri, İnci Kefali festivali ve tertip edilen diğer organizasyonlarda halkla buluşan bu ozanlar, âşıklık geleneğini Erciş'te canlı bir şekilde yaşatmaktadır.

Halk mutfağı açısından da oldukça zengin bir yemek kültürüne sahip olan Erciş'in helise, keledoş, kayganak, çorti aşı, cingirtma gibi birçok yöresel yemeği mevcuttur. Bunun yanında mahalli fıkra tipine örnek olabilecek ve daha çok askerlikle ilgili anıları anlatılan Ercişli fıkraları da yörenin bir diğer kültürel unsurudur.

Kısmet Açma Uygulamaları ve Erciş'te Bicek Geleneği ile Bicek Manileri

Özellikle evlenme çağına gelmiş ya da çeşitli nedenlerden dolayı evlenememiş genç kızlar tarafından yapılan ve kaynağı çok eski dönemlere dayanan kısmet açma uygulamalarına Türk dünyasının her coğrafyasında rastlanmaktadır. Kilit açtırma, türbe ve yatırlardan medet umma, ulu ağaçların altında yuvarlanma gibi pek çok ritüel ile gerçekleştirilen bu uygulamalardan biri de Hidrellez'de kutsandığına inanılan su unsuruna başvurmadır. Bu nedenle asıl konumuza geçmeden evvel Hidrellez ve bu günde yapılan kısmet açma uygulamalarına değinmekte yarar vardır.

Kültürümüzde Hidrellez, Hızır ile İlyas'ın her yıl buluştuğuna inanılan gün ve bu vesileyle kutlanan bir halk bayramı özelliği taşımaktadır. Eski Türklerin, kış mevsiminin sona erip yazın gelişini karşıladıkları törenlerin İslami surete bürünmüş hali olan Hidrellez, yaz mevsiminin başladığı gün kabul edilen 6 Mayıs'ta kutlanmaktadır. Geçmişten günümüze Anadolu'da ve Türk dünyasının pek çok bölgesinde kutlanan Hidrellez'de, insanlar en güzel kıyafetlerini giyip çeşitli törensel pratiklerle yazın, yani bolluk ve bereketin gelişini kutlamaktadır. Sayısız adet, inanış ve gelenek-göreneğin ortaya çıktığı Hidrellez'de şifa arama, keramet görme, uğur getirme, berekete nail olma gibi amaçlarla gerçekleştirilen çeşitli ritüeller tezahür etmektedir. Bu ritüellerden biri de talih ve kısmet açma gayesiyle yapılan törenlerdir.

Eskiden İstanbul'da, Hidrellez çok canlı bir şekilde kutlanmakta idi. Hidrellez akşamı gül dalına içinde gümüş paralar bulunan kese asılır ve çömleklere yüzük konup gül dibine bırakılırdı. Ertesi sabah ise bereket getirmesi için besmeleyle açılır, yüzü duvakla örtülmüş olan bir kız mani eşliğinde niyet çekerd. Helva, çörek, pasta gibi yiyeceklerin pişirilip yendiği Hidrellez'de,

ayrıca, kısmeti kapandığına inanılan kızların başında kilit açılırdı. Toroslarda ise yastıklarının altına tuzlu çörek koyan kızların gece rüyalarında gördükleri oğlanlarla evleneceğine inanılırdı. İzmir'deki Hidrellez kutlamalarına insanlar su ve deniz kenarlarında iştirak ederler. Ateşin üzerinden atlama ritüelinin de görüldüğü İzmir'de, ayrıca, Hidrellez pilavı pişirilir ve Hızır'ın bu pilavdan yiyip bolluk ve bereket getireceğine inanılır (Aras, 2002, s. 51).

Anadolu'nun hemen her bölgesinde görülen Hidrellez'de kısmet ve talih açma uygulamaları, inceleme alanımız olan Erciş'te de canlı bir şekilde yaşamaktadır. Marmara'da "Baht açma", Denizli ve çevresinde "Bahtiyar", Yörük ve Türkmenlerde "Mantıfar", Balıkesir'de "Dağara yüzük atma", Edirne'de "Niyet çıkarma" ve Ağrı'da "Çiçek ölçen" (Güngör, 1956, s. 65) adıyla bilinen bu törenlerin Erciş'teki adı ise "Bicek" ya da "Bicek Çıkarma"dır.

Bicek sözcüğü, Derleme Sözlüğü'nde (2009, s. 679) "Hidrellez günü oynanan mani ile yüzük çekme oyunu" şeklinde tanımlanmıştır. Kaynak kişilerce de hakkında herhangi bir etimolojik bilgi bulunmayan söz konusu kelimenin yine aynı sözlükte "Yeni çıkmış ekin, bir karış kadar olmuş yeşillik" olarak tarif edilmesi ve ileriki kısımlarda da görüleceği üzere bicek testisinin üzerine yeşil otlardan konulması neticesinde bu oyunun, adını söz konusu yeşillikten almış olabileceği kanımızca daha doğru olacaktır.

Bicek oyunu, Erciş'te kaynağı çok eskiye dayanan bir oyundur. Nitekim Ahmet Poyrazoğlu (2009, s. 19) tarafından anlatılan Derdiyar ile Gülhandan Hikâyesinde bicek oyunu, bu iki gencin karşılaşmasına ve büyük bir aşk hikâyesinin doğmasına vesile olmuştur. Buna göre Gülhandan, bir bahar günü arkadaşları ile bicek oynar; atıyla etrafı seyre çıkan Derdiyar ise kızların yanına gelerek "Biceğiniz hayırlı ola!" diyip onlardan kendisi için bir dilek çekmesini ister. Dilekçi kız, elini testiye sokar ve;

*Biceğim hola mola
İçi dolu gül ola
Biceği çıkaranın
Muradı hasıl ola*

manisini okuyarak testiden ucuna gül dalı bağlanmış bir yüzük çıkarır. Yüzüğün sahibi olan Gülhandan yüzü kızarmış bir şekilde ayağa kalkar. Bicek geleneğine göre mani çekme sırası ondadır. Gülhandan elini testiye sokar ve testiden sarı bir gül goncası çıkarır. Dilekçi kız da;

*Bahçede gül olacak
Güle bülbül konacak
Gönlündeki yiğidin
Er geç senin olacak*

şeklinde bir mani söyler. O anda birbirlerine sevdalanan Gülhandan ile Derdiyar'ın aşkı dillere destan olup günümüze kadar gelir.

Kemal Güngör'ün (1956, s. 67) tespitlerine göre Erciş'te ve Doğubeyazıt'taki bicek oyunları arasında büyük bir benzerlik vardır. Araştırmacının ifadesine göre Erciş'te mayıs ayının ilk haftasında genç kızlar ve çocuklar, yedi pınardan getirdikleri suyu bir kâsenin içine koyar ve herkes yüzük, küpe, düğme, para gibi şahsi eşyalarını bu suyun içine atar. Kaseyi değişik renkteki çiçekler ve otlarla süsledikten sonra bir gül dalına bağlayan kızlar üç gün sonra gelip bu kasedeki suyu ve içindeki eşyalarını bir çömleğe dökerler. Bir dilekçi kız seçilir ve bu dilekçi kız çektiği her eşyaya bir mani söyleyerek sahibinin kısmeti hakkında tahminlerde bulunur. Araştırmacının tespit ettiği manilerden birkaçı şunlardır:

<i>Kara puşu sararım</i>	<i>Şafaklar sökülende</i>
<i>Yetirmişem ararım</i>	<i>Ağ elma tökülende</i>
<i>Sanmayın unuttum</i>	<i>O gün kıyamet kopar</i>
<i>Her gelenden sorarı</i>	<i>Al yanak öpülende</i>
<i>Dağda orman olur mu</i>	<i>Elimde üç gülüm var</i>
<i>Dibi harman olur mu</i>	<i>Dervişem keşkülüm var</i>
<i>Yana yana kül oldum</i>	<i>Nineler dua kılın</i>
<i>Küle derman olur mu</i>	<i>Benim bir müşkülüm var</i>

Erkan Yılmaz'ın (2016, ss. 228-229) yaptığı araştırmalara göre ise Erciş'te bicek oyunu genellikle Salı ve Çarşamba günleri, mayıs ayının 6. gününden sonra oynanır. Yedi farklı çeşmeden alınan suyu bir testiye koyan bekâr kızlar, testinin içine yüzük, küpe gibi şahsi eşyalarını atıp testinin ağzını çiçeklerle kapatırlar ve testiye bir gül dalının dibine bırakırlar. Hazreti Hızır'ın gelerek herkesin bahtını açacağına inanan kızlar, ertesi gün için pastalar yapıp en güzel kıyafetlerini giyerek Emrah ile Selbihan'ın aşk hikâyesinin geçtiği yere gelerek bicek oyununu oynamaya başlarlar. Annesinin ilk çocuğu olan kız, bicekçi olarak belirlenir ve önceden hazırlanan testi kucağına verilerek testinin içindeki eşyaları rastgele çekmesi istenir. Çekilen her eşyada maniler söylenir ve şahsi eşyası çekilen kızın manide söylenen kismete nail olacağına inanılır.

Erciş'te bicek oyunu bugün de canlı bir şekilde yaşatılmaktadır. Eskiye nazaran daha küçük gruplar tarafından oynanan oyunda biceğe ev sahipliği yapan kız dilekçi olur ve diğer kızlar tarafından kavanozun içindeki suya atılan küpe, yüzük, toka, elbise parçası gibi eşyaları çekerek mani söyler. Kendi eşyası çekildiğinde söylenen mani o kızın kısmetinin bir habercisi olarak algılanır. Yöreden derlediğimiz söz konusu maniler şunlardır:

<i>Biceğim bicek olsun</i>	<i>Şafaklar sökülende</i>
<i>İçi dolu gül olsun</i>	<i>Al elma tökülende</i>

<i>Bicegi çıkaranın Muradı hâsıl olsun</i>	<i>Yarimi çağırasız Mezarım örtülende</i>
<i>Sabah erken uyandım Uyandım oda yandım Daş oladım erirdim Torpağ idim dayandım</i>	<i>Semaverim demdedir Koymuşam çimendedir Cennetten huri çıksa Gine göynüm sendedir</i>
<i>Bağın başında otum Uzat elinden tutum Ellerin ver elime Otuz gün oruç tutum</i>	<i>Bağın başında kora Cahildim düştüm tora Meni tora tüşüren İmansız girsin gora</i>
<i>Dokuzluyu vurdular Kanadını kırdılar Men kime ne etmişim O yardan ayırdılar</i>	<i>Yeşil ipek büküm yar Men derdimi töküm yar Saçlarından bir tel ver Kefenimi tikim yar</i>
<i>Çorabın ağına bak Dost ele bağına bak Göynün beni isterse Erciş'in dağına bak</i>	<i>Çığtım kerpiç duvara El ettim eski yara Men bağtım o bağmadi Nalet gelsin o yara</i>
<i>Dut ağacı merduvan Dibine kurdum divan Meni yardan edenler Ne din görsün ne iman</i>	<i>Mektup yazdım gidesen Okuyasan gülesen Mektup elen değende Durmaysan gelesen</i>
<i>İsi suda üzerem Sandığa gül dizerem Böyük evin kızıyam Gurbet elde gezerem</i>	<i>Göyde yıldız patalar Sarıdır yumurtalar Ele bi gül deyilem Kohluyalar atalar</i>
<i>Mendilim turalıdır Sevdiğim buralıdır Çoh söyleme ağlaram Üreğim yaralıdır</i>	<i>Bulağın başı kara Kiminin saçı kara Öyle bir yar sevmişim Orta boy kaşı kara</i>
<i>Elma attım denize Geliyor yüze yüze Gidin deyin reyize Kızını versin bize</i>	<i>Şu karşiki motura O yar gele otura Bi Raziye bir de ben Bu sevdadan kurtula</i>
<i>Mektup yazdım kış idi Kalemim gümüş idi Daha çok yazacaktım Mürekkep bitmiş idi</i>	<i>Yumurtanın sarısı Yere düştü yarısı On beşime girmeden Oldum doktor karısı</i>

Bicek çeken kızlarca birer eğlence aracı olarak görülen bu manilere ek olarak bir de Erciş'in hangi köylerine gelin olarak gideceklerini içeren manileri de tespit etmiş bulunmaktayız. Söz konusu maniler birer eğlence unsuru olarak algılansa da yörede yaşayan bazı kızların

bu manilere inanması da dikkati çeken bir durumdur. Söz konusu maniler şunlardır:

<i>Sen ağasan men ağa İnekleri kim sağa Gün görsün istiyorsan Kızını ver Purmağ'a</i>	<i>Davul dengi dengine Meyil etme zengine Sosyete olsun dersen Kızını ver Ğergin'e</i>
<i>Gül dikene sarıla Korkaram yar darıla Giyin kuşan sevgilim Toya gidek Purul'a</i>	<i>Merdivenler dağına Hayranım balığına Kız balık seviyorsa Verin Çelebibağı'na</i>
<i>Erciş'in altı kara Darılma bana hala Zengin oğlan istersen Kızını ver Yekmal'a</i>	

SONUÇ

İncelememiz sonucunda görüleceği üzere bicek, Hıdrellez'de ortaya çıkan ve genç kızların eğlenmek, birlikte vakit geçirmek, geleceğe yönelik tahminlerde bulunmak ve kısmetlerini açmak için oynadıkları bir oyundur. Hıdrellez vesilesiyle Türk dünyasının birçok bölgesinde hala yaşayan bu gelenek, Erciş'te de canlı bir şekilde korunmakta ve bünyesinde mani söyleme geleneği başta olmak üzere halk inanışları, yemek kültürü, giyinme kültürü gibi pek çok folklorik ürünü barındırmaktadır. Şüphesiz, bicek geleneği üzerine yapılacak kapsamlı müstakil araştırmalar ile söz konusu bu folklorik ürünlerin gün yüzüne çıkarılması, konuyla ilgili yapılması gereken öncelikli çalışmalarından biridir.

KAYNAKÇA

- ALBAYRAK, E. (2006). *Erciş'te eski Türk inançlarının izleri*, Niğde: Niğde üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü basılmamış YL tezi.
- ARAS, E. (2002). Türklerde hıdrellez geleneği, *Milli folklor, Yıl: 14, S. 54, 39-54*.
- GÜNGÖR, Kemal. (1956). Anadolu'da hızır geleneği ve hıdrellez törenlerine dair bir inceleme", *Türk etnografya dergisi, S. I, 56-72*.
- KOŞAR, S. (2008). *Dünden bugüne Erciş*, Erciş-Van.
- POYRAZOĞLU, A. (2009). *Derdiyar ile Gülhandan hikayesi*, İstanbul: Bayrak matbaası.

SAKAOĞLU, Saim. & Alptekin, Ali Berat.
(2006). *Türk saz şairleri antolojisi (14-21. Yüzyıllar)*, Ankara: Akçađ yayınları.

Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü I.
(2009). Ankara: TDK yayınları.

YILMAZ, E. (2016). *Erciş folkloru*, Niğde: Ömer Halisdemir üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü basılmamış YL tezi.

Kaynak Kiřiler:

Nergis Fidan, 15 yaşında, Öđrenci, Yukarı Işıklı Köyü, Derleme T.: 14.06.2017

Ayře Kula, 16 yařında, Öđrenci, Salihye Mahallesi, Derleme T.: 17.06.2017

Melek Baran, 19 yaşında, Ev hanımı, Kışla Mahallesi, Derleme T.: 15.06.2017

Rozerin Müjde, 21 yaşında, Ev hanımı, Çelebibağı Köyü, Derleme T.: 15.06.2017

Ayře Karadař, 18 yařında, Öđrenci, Adnan Menderes Mahallesi, Derleme T.: 22.06.2017

<http://dergipark.gov.tr/itbhssj>

Bicek Tradition and The Bicek Manis in Erciş

İsmail ABALI

Key Words:

1. Erciş,
2. Bicek tradition
3. Mani
4. Hidrellez
5. Folk believes

Abstract

Whatever a belief system involves, mankind has always tried to change its fate and has developed many practices throughout history. These practices vary depending on many factors such as religion, historical background, geography, common consciousness, ethnicity and social structure; and can occur at passion ceremonies, religious ceremonies, celebrations and festivals. The practice of "unlocking", a practice that we can consider in the context of the destiny changing phenomenon, also occurs in the Hidrellez festival. The aim of this study is to determine the unlocking applications that have the traditional name "Bicek" and live in Erciş region alive. In this study where the general aspects of Erciş are introduced and the information about folklore will be given, the "Bicek" tradition, which is compiled by the local people, will be compared with the previous researches and the Bicek manis with local accent.
